

LA MASCULINITAT COM A CONSTRUCCIÓ COL·LECTIVA

Jack Halberstam: «Hi ha moltes maneres de ser masculí, però no sabem com enderrocar allò que anomenem “masculinitat”»

Jack Halberstam, Miquel Missé

Il·lustració: [Lara Lars](#)

L'octubre del 2021, l'Ajuntament de Barcelona va convidar Jack Halberstam a pronunciar la conferència inaugural del recentment creat Centre de Masculinitats Plural de la ciutat comtal. Aprofitant la seva visita, analitzem amb ell l'evolució de les experiències trans, la masculinitat i les polítiques públiques.

Halberstam és una veu destacada tant en els estudis trans com en l'àmbit de la teoria de gènere i *queer*, i en l'actualitat és professor a la Columbia University de Nova York. Ha publicat diversos llibres sobre aquests temes, alguns dels quals han estat traduïts al castellà per l'editorial EGALES amb la col·laboració de l'activista *queer* i traductor Javier Sáez, entre ells *L'art queer del fracàs*, *Trans** i *Criatures salvatges*. Amb tot, potser el llibre més important de Jack Halberstam, i el llibre en el qual s'apuntala aquesta entrevista, sigui *Masculinitat femenina*, publicat el 1998 i traduït a l'espanyol deu anys després (EGALES, 2008). Al llibre, Halberstam analitzava les formes de masculinitat que no estan encarnades per homes cis sinó per homes i dones trans. Des d'aquesta perspectiva, aquesta obra va desencadenar una

sèrie de debats i diàlegs innovadors sobre la masculinitat que segueixen vigents en el present, 24 anys més tard. Alhora, tal com queda clar en aquesta entrevista, Halberstam no ha perdut la capacitat de replantejar-se la seva pròpia posició quan revisa la seva obra amb la perspectiva que dona el temps i no té problemes en assenyalar noves qüestions, matisos o contradiccions en les seves reflexions.

Per començar, m'agradaria girar la vista enrere i preguntar-te sobre les teves principals aportacions amb el llibre *Masculinitat femenina*. Publicat fa 24 anys, el teu llibre continua sent una brúixola per a moltes persones a l'hora d'estructurar els debats actuals.

M'agradaria revisar amb tu algunes de les preguntes que et formulaves en ell. La primera és: si la masculinitat no és l'expressió social, cultural o política de la virilitat, què és?

M'agradaria que aquest fos el punt de partida de la nostra conversa: què és la masculinitat?

La masculinitat és el repertori de comportaments que solem associar amb els homes o que exigim als cossos masculins però, evidentment, no és una cosa fixada al cos masculí, perquè vivim en un context cultural molt divers. Mentre el gènere s'entengui com un sistema binari, sempre hi haurà persones que s'identifiquin d'una manera transversal. De manera que la masculinitat és un conjunt molt divers d'expressions que s'han vinculat al cos masculí però que el transcendeixen.

Al teu llibre deies: «En aquesta societat resulta sorprenentment fàcil no semblar una dona. En canvi, resulta relativament difícil no semblar un home». Per què la feminitat és tan difusa i la masculinitat tan precisa?

Molt senzill. La masculinitat està protegida. La masculinitat blanca està protegida i reservada als homes blancs perquè comporta enormes privilegis socials i, per tant, la gamma d'expressions que es consideren adequades és bastant limitada. I encara que la feminitat no té privilegis socials, la feminitat blanca sí que és més privilegiada que les feminitats racialitzades. Tanmateix, en paral·lel, la feminitat per si mateixa s'entén com un conjunt molt ampli d'expressions culturals i no se supervisa ni protegeix especialment.

Han transcorregut més de 20 anys des de la teva proposta relativa a les masculinitats femenines. Consideres que continua sent una categoria útil?

Bona pregunta. Ja no és tan útil com era, en gran manera perquè l'assimilació cultural de les persones amb una identitat transversal en l'actualitat està molt lligada a la identitat transgènere. I, per tant, si algú en un moment primerenc de la seva vida expressa maneres persistents de masculinitat femenina, probablement s'identificarà com a trans. Això no comporta que la categoria s'esgoti amb la identificació trans, però sí canvia el significat que atribuïm a les diverses categories de variació de gènere.

De fet, en el pròleg de l'edició espanyola, de 2008, escrivies que, en el futur, la «masculinitat femenina» substituirà la «identitat lesbiana». Hauries escrit avui que la «identitat masculina trans» substituirà la «identitat lesbiana»?

Considero que existeix una diferència, perquè crec que molts homes trans no es consideren

una expressió de la masculinitat femenina. Simplement afirmen que són homes i han estat homes sempre. I això implica que esquivaran aquesta categoria perquè parteix del supòsit que el cos femení és la base d'un tipus concret d'expressió de gènere i no és així com els homes trans estan articulant la seva masculinitat, en absolut. I jo ho entenc.

En aquell moment vas cartografiar les tensions, les fronteres i els límits entre les comunitats de lesbianes *butch* i les comunitats d'homes transgènere en el context nord-americà. Atesa la visibilitat i la popularització de les experiències dels homes trans, et preguntaves si tindria conseqüències en la visibilitat de les identitats lesbianes; si l'emergència de les identitats masculines trans modificaria les identificacions de les dones masculines. Creus que res d'això ha acabat succeint?

La masculinitat blanca està protegida i reservada als homes blancs perquè comporta enormes privilegis socials i, per tant, la gamma d'expressions que es consideren adequades és bastant limitada, mentre que la feminitat per si mateixa s'entén com un conjunt molt ampli d'expressions culturals i no se supervisa ni es protegeix especialment

Sí. Les coses canvien i no tenim perquè oposar-nos-hi o preocupar-nos pel fet que un mode d'expressió o una identitat *queer* anterior s'hagi desviat i hagi canviat en resposta als canvis en la concepció social de les identitats trans. Necessàriament, aquestes categories intermèdies, com el «lesbianisme *butch*» o la «masculinitat femenina», no tindran el mateix impacte ni la mateixa importància. No crec que sigui una cosa preocupant; ni tan sols sé si la gent jove ara s'identifica o no amb el terme *butch*, sincerament. Caldria dur a terme noves investigacions per saber si aquestes categories segueixen vigents i en quina mesura. Sé que hi ha molta gent que s'identifica com a trans i d'altra que se sent còmoda utilitzant la categoria *butch*, però també sé que, en l'actualitat, molts joves s'identifiquen com a «no binaris». I aquesta categoria els permet no haver de decantar-se entre fer la transició o ser gais. I afegeixen: «Encara no sé què significa la meva configuració corporal per a mi. Esperaré a tenir-ho clar». Alguns es quedaran a la categoria del no binari durant tota la seva vida i d'altres trobaran altres expressions. Segons la meva opinió, el «no binari» és una bona resposta a l'opció de «o això o allò» que es dona a la gent perquè expressi el seu gènere.

Creus que les narratives de la transició han rebut més atenció als mitjans en el passat recent perquè encaixen millor en un context neoliberal? Encaixen millor les identitats masculines trans que les identitats *butch*?

Si es fa la transició d'una manera que et permeti ser assimilat de nou en el gènere binari, estic segur que té certs avantatges, però el cert és que la transfòbia continua sent prou persistent com per no permetre que la majoria de les persones trans gaudeixin d'aquests privilegis. Ara bé, aquests camps d'identificació canvien molt ràpidament i el que diguem d'ells un dia pot no ser vàlid l'any següent. És el que els ha passat a molts dels que ben

recentment han teoritzat sobre el tema de les identitats trans. Qui sap si, d'aquí a deu anys, les reivindicacions radicals que s'han estat formulant sobre històries trans o nens trans ens semblaran conservadores; dependrà de com es desenvolupin els esdeveniments. En el meu cas, per exemple, que he escrit sobre el tema trans des de finals dels anys noranta i fins al present, més o menys, les coses que vaig dir a mitjans dels anys noranta podrien no ser vàlides cinc anys després, i avui no diria algunes de les coses que vaig dir en aquells cinc anys posteriors. En la mateixa línia, tampoc no diria algunes coses que vaig escriure a *Trans* sobre que els nens trans podien sentir-se pressionats a fer la transició per la manera com les feministes conservadores del gènere (TERF) i altres col·lectius conservadors del gènere han gestionat el discurs de la transició i han projectat els desitjos de transició entre els joves com una falsa consciència o el resultat d'una coacció.

En relació amb els debats més actuals entre els moviments trans i feministes en el context espanyol, s'han donat tensions entre dones lesbianes i persones trans perquè alguns sectors feministes argumenten que l'auge de les identitats masculines trans és problemàtic pel fet de seduir moltes adolescents que tenen conflictes amb la normativitat femenina. Com creus que podria reorientar-se el debat des d'una posició *queer* que reconegui que la transsexualitat no és una essència biològica sinó que té a veure amb la cultura?

Bé, per començar convé no oblidar que la perspectiva de la falsa consciència no és més que una manera molt simplista d'entendre la identificació de gènere entre els joves. En la societat de gènere binari s'educa totes les persones perquè avancin cap a una o una altra configuració. I, tanmateix, ningú no creu que sigui coercitiu educar els nens per ser masculins i agressius i les nenes per ser callades i obedients. De fet, aquestes formes d'educació poden ser desastroses, però no són l'objectiu de la crítica conservadora de gènere. El gran problema té relació amb l'educació normativa. Per això crec que el que convindria és desviar tota la conversa de l'expressió de gènere trans i començar a concentrar-nos en la normativitat tòxica.

Malgrat que no imagino que concebis la transició de gènere com un fracàs (en el sentit d'un itinerari còmplice amb la normativitat de gènere), sí has estat molt crític amb els discursos entorn de les persones trans, que són perfectament assimilables en un sistema neoliberal. M'agradaria preguntar-te com hauríem de pensar sobre aquests tres eixos: fracàs, transició i normativitat de gènere. I, per sobre de tot, com podem fer-ho d'una manera empoderadora per a les persones trans o les persones que aspiren a viure amb menys incomoditat la seva vida.

Hi ha problemes més grans al món que els grups reduïts de TERFs que han convertit els adolescents que volen fer la transició en la seva diana. El que veig és que aquests grups estan intentant controlar el discurs en llocs com el Regne Unit, on estan registrant certs avenços. Però necessitem articular una política trans que s'ocupi menys d'aquestes guillades i s'interessi més per connectar els temes trans amb projectes de justícia social més amplis.

Parlem de la transmascunitat. El 1998, a *Masculinitat femenina* assenyalaves que estava emergint un nou discurs sobre la masculinitat encarnat en les experiències i els discursos entorn de la transsexualitat masculina. I et preguntaves si la masculinitat trans podia basar-

se en un imaginari lesbofòbic o si aquestes identitats podien acabar reforçant l'heteronorma. M'agradaria preguntar-te sobre això: quin discurs sobre la masculinitat han posat sobre la taula les identitats transmasculines i, sobretot, quines aportacions et resulten interessants?

No sé a quines experiències masculines trans et refereixes perquè són múltiples i molt diverses. El que sí que sé és que algunes de les obres radicals sorgides de les masculinitats trans han estat molt útils per plantejar crítiques més àmplies. La gent no diu «la masculinitat trans significa» i després explica una història sobre la masculinitat trans. Teòrics com Paul B. Preciado, Dean Spade i Riley Snorton han fet aportacions teòriques realment rellevants basades en relats de masculinitat trans al si d'estructures socials més àmplies. Així, per a Preciado, els cossos trans ens permeten entendre com les grans farmacèutiques controlen els cossos des d'un nivell molecular. I per a Dean Spade, els estudis de les identitats trans s'emmarquen en un projecte abolicionista l'objectiu del qual és canviar les estructures racistes i carceràries del neoliberalisme. En el cas de Riley Snorton, les històries de la masculinitat trans i la feminitat trans formen part d'una narrativa més àmplia sobre la producció de la subjugació negra durant i després de l'esclavitud. A la meua manera de veure, aquestes són les aportacions més importants. Tenir un munt de relats sobre aspectes específics de la transició de gènere a un nivell individual pot tenir menys utilitat que aquestes teories ambicioses sobre cossos, transformació, estructures socials i canvi.

En el context espanyol pràcticament no tenim veus d'homes trans que parlin directament sobre la masculinitat. Sí que hem vist alguns activistes trans nord-americans com Thomas Page McBee i Rocco Kaiatos que han realitzat reflexions o han posat en marxa projectes que contribueixen a qüestionar les masculinitats dominants des d'una perspectiva masculina trans. Creus que la posició dels homes trans pot ser interessant en un diàleg amb homes cis respecte a l'experiència masculina i el sexisme?

Sé que hi ha molta gent que s'identifica com a trans i d'altra que se sent còmoda utilitzant la categoria butch, però també sé que molts joves s'identifiquen com a «no binaris». I aquesta categoria els permet no haver de decantar-se entre fer la transició o ser gais

No crec que sigui exacte plantejar-ho en aquests termes, dir que a Amèrica del Nord estan començant a plantejar-se aquest tipus de debats. Em refereixo a què, als Estats Units, el sector editorial sí que ha donat suport a la producció d'algunes biografies trans extraordinàries, com *The argonauts* de Maggie Nelson, *Testo yonqui* de Paul B. Preciado o *Something that May Shock and Discredit You* de Daniel Lavery i, en aquest sentit, s'ha generat un mercat per a les versions literàries de memòries trans. L'últim llibre que he esmentat, per exemple, el de Daniel Lavery, és una obra hilarant sobre la seva transició, que subverteix per complet una biografia trans convencional i presenta una història de transició entre anàlisis còmiques de sèries de televisió, pel·lícules i la carrera de William Shatner, per no dir que l'autor es va criar en un context cristià. És un llibre molt diferent d'algunes de les

biografies més serioses que circulen i que reiteren el mateix relat una vegada i una altra. El llibre de Lavery és divertit i erudit i utilitza la sàtira, el dramatisme, l'absurd i el monòleg còmic per il·luminar la narració convencional de convertir-se en trans.

A la teva presentació de la conferència *Masculí plural* per inaugurar Plural, el centre de masculinitats de l'Ajuntament de Barcelona, vas parlar sobre el fet de «desmuntar l'home» (*man unmade*). Què vols transmetre amb aquesta idea?

Em refereixo a que invertim massa temps en aquest tipus de gèneres, com la biografia, reflexionant sobre què fa a un home. El que plantejo és que podríem reorientar la conversa cap a la desconstrucció de la masculinitat, que crec que és el que fa Paul B. Preciado a *Testo yonqui*, on descompon la virilitat i no torna a recompondre-la, sinó que permet que la masculinitat es quedi en un estat d'enfonsament. En aquest sentit, vaig exposar una teoria de la *masculinitat en col·lapse* que espero que resulti més útil que una narrativa sobre la legitimitat de les masculinitats alternatives. Sabem que existeixen moltes maneres diverses de ser masculí, diferents de la masculinitat normativa, i que mereixen reconeixement, però sabem com desmuntar l'estructura del que anomenem «masculinitat»? Digues alguns exemples de persones que estan interessades just en fer això.

Estaries d'acord amb la idea que la masculinitat és alguna cosa necessàriament negativa i hauríem d'abolir-la?

No. No es poden abolir aquest tipus de categories de l'ésser. No és el que jo entenc per abolicció. L'abolicció és una manera d'abordar les institucions dominants i els sistemes de control. I hi ha certes formes de masculinitat, com la masculinitat blanca dominant, que s'emmotllen a qualsevol institució que ens proposem de fer caure. Quan jo parlo de col·lapse, em refereixo més aviat a replantejar l'orientació de la masculinitat i no tant a pretendre posar-li fi, perquè ni tan sols crec que sigui possible fer-ho.

Sobre la teva idea de resignificar el suposat fracàs de les vides *queer*, Clara Serra, al seu podcast «Los hombres de verdad tienen curvas», utilitza la teva proposta de *L'art queer del fracàs* per reflexionar sobre com resignificar experiències que s'han entès com a fracassos per no adequar-se a la masculinitat normativa. A partir d'aquesta reflexió, quines aportacions pot fer la política *queer* a la redefinició d'aquests fracassos masculins o del que es considera un fracàs per als homes?

A *L'art queer del fracàs* analitzo una lògica de l'èxit que s'ha vinculat íntimament al capitalisme, als beneficis, a la capacitat, a la blanquitud i a tota aquest mena de marcadors del dominant. El fracàs és part d'una crítica *queer* a la normativitat. De manera que, si volguéssim extrapolar aquesta lògica als homes blancs, no n'hi hauria prou amb dir-los: «Escolta, que no passa res per fracassar.» Es tractaria més aviat de canviar tot el sistema perquè els homes blancs no semblin sempre una versió d'èxit de la subjectivitat en el marc d'aquesta cultura. Però aquest canvi és molt més profund que dir-los als homes: «Escolta, que no passa res per fracassar.» A la meva xerrada vaig parlar de dos artistes dels anys setanta que estaven profundament interessats en les architectures del col·lapse. Aquestes representacions d'edificis que s'enfonsen també estan vinculades amb la concepció del cos

masculí com a alguna cosa que pot fracassar en relació amb la conquesta sexual i, en aquest sentit, més que una masculinitat erecta i sempre disposada que representa (literalment) la superioritat fàl·lica, seria la detumescència la que cobraria protagonisme.

Què opines de les polítiques públiques que aspiren a fomentar la reflexió sobre la masculinitat per transformar-la?

Doncs probablement sigui el que menys m'interessa, fer polítiques públiques. Les polítiques són només una extensió d'aquesta inversió institucional. Cap política pública d'aquesta índole no pot canviar res. Les coses es canvien des de baix. Per exemple: canviant les polítiques perquè els homes no guanyin més que les dones, perquè els homes blancs no tinguin una representació desmesurada en el Govern o perquè les dones disposin dels recursos materials que necessiten per criar els seus fills amb o sense homes. Plantejar una política pública sobre la masculinitat no funcionarà llevat que estigui recolzada per un canvi més general i permanent de consciència. Els canvis polítics unilaterals que no reflecteixen l'acceptació social d'aquests canvis probablement no funcionin. I acabem enfonsant-nos!

Jack Halberstam

Jack Halberstam és professor a la Universitat del Sud de Califòrnia (USC), on ha estat director del Centre d'Investigació Feminista. També és professor visitant a la Universitat de Columbia. El seu llibre *Masculinidad femenina* (Egales, 2008), que s'ha convertit en un clàssic de la literatura *queer*, recorre les diferents formes de masculinitat desenvolupades per a les dones al llarg dels darrers tres segles. L'estudi i la crítica de les formes de representació del gènere centren bona part de la seva obra, amb títols com *The Drag King Book* (1999, amb l'artista Del LaGrace Volcano), *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives* (2005) i *Gaga Feminism: Sex, Gender and the End of Normal* (2013).

Miquel Missé

Miquel Missé és sociòleg i activista trans implicat en diferents línies de treball, que van des de la investigació i la pedagogia fins a la generació de projectes que entrelliguen cultura i pensament. És consultor i formador independent en l'àmbit de les polítiques públiques per a la diversitat sexual i de gènere, i col·labora com a investigador extern amb la línia d'estudis sobre diversitat sexual i de gènere de la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya. Juntament amb Gerard Coll-Planas, ha editat el llibre *El género desordenado: críticas en torno a la patologización de la transexualidad* (EGALES, 2010); també és editor de l'obra *Políticas trans: una antología desde los estudios trans norteamericanos* (EGALES, 2015), conjuntament amb Pol Galofre. És autor del llibre *Transexualidades: otras miradas posibles* (EGALES, 2013) i més recentment ha publicat *A la conquista del cuerpo equivocado* (EGALES, 2018).